

Eesti märk peaks olema „lgav liiv ja tühi väli“

Bioloog, semiootik, kirjanik ja Tartu ülikooli vabade kunstide professori **Valdur Mikitaga** ajas juttu **Rainer Kerge** Öhtulehest

Inimkond plaanib mehitada Marsi, ja samal ajal kardame mõnesaja kilomeetri pikkust raudteed. Mis toimub?

Tahaks, et oskaks sellele vastata. Minu meelest oleks praegu kõige turvalisem kompromiss ehitada Rail Baltic nii palju kui võimalik olemasolevasse koridori, vanadele trassidele, kus ka reisirong sõidaks 160-kilomeetri tunni kiirusega. See tuleks mitu korda odavam, lõhuks vähem loodust ja annaks ikkagi mõõdukalt töökohti.

Sellega ma olen nõus, et kui suuri infrastruktuuriprojekte ei survestata, ei rajata neid kunagi. Samas – kuna Eesti maapind on soine, kulutab Rail Balticu trassi ehitamine nii palju täitematerjali – piltlikult öeldes tuleks kogu Otepää kõrgustik Rapla taha sohu vedada –, et mina ei pea seda mõistlikuks.

Üle Eesti laguneb kasutult sadu nõukogude ajal ehitatud betoon- ja kivi-karpe alates lambalautadest ja väiksematest kortermajadest ning lõpetades koolihoonete ja Linnahalliga. Jätame Kuutsemäe püsti ja veame hoopis need sohu trassitäiteks. Saab mitu muret korraga kaelast.

Nõus, rahvastik väheneb ja paljusid hooneid pole enam tarvis. Praegu teeb aga igasuguse otsustamise keeruliseks see, et algandmeid on kinni hoitud. Tagatipuks – üks Rail Balticu tasuvusuuring saab valmis alles aprillis. Me kõik kobame praegu pimeduses, aga ei tahaks ju kobada, tahaks teada. Äkki peaks selle uuringu tulemused ära ootama, siis oleks uusi ja selgeid argumente poolt või vastu.

Mina esindan muidugi ka kõige primitiivsemat animistlikku eestlast, kel-

lele ei meeldi, et maad songitakse ja solgitakse. Ma usun – ja seda ei ole ka varjatud –, et praegu ei ole Rail Baltic majandusliku kasu saamise, vaid eelkõige strateegiline projekt: et veda sõjatehnikat või ühendada perifeeria impeeriumi keskusega. Kui vaadata sedasi Euroopa keskpunkti poolt, tundub Rail Baltic jumala normaalse plaanina.

Rail Balticu peamine mõte on siis tuua kitsa Suwalki koridori kaudu idarindele häid Saksa tanke?

No muidugi, kui hakata mõtlema, siis sõjaolukorras on kõige lihtsam pommitada esimese asjana puruks raudtee.

Me kõik kobame praegu pimeduses, aga ei tahaks ju kobada, tahaks teada.

Veel kord: Euroopa poolt vaadates on üks suur sirge raudtee, mis annab inimestele tööd, igati mõistlik. Aga Eesti looduse koha pealt ta pole mõistlik.

Eestis loodus on risti-rästi kulgevate teedega juppideks hakitud. Mis see üks raudtee siis veel ära rikub? Läänemaal elavad karud ja šaakalid ei pääse enam nii hõlpsasti oma Ida-Eesti sugulastele külle?

See nii-öelda põtrade liikumine on Rail Balticu juures kõige ebaolulisem teema. Suur küsimus on ikkagi meeletu kruusapinnase teisaldamine. Lisaks see, et Rail Balticu ehitamise ajal väga palju muudele asjadele Eestis ilmselt raha ei jätku.

Selgete argumentide kõrval – et Rail Baltic vajab palju pinnase ühest kohast teise vedamist ning sööb raha – õhkub projekti vastaste seast

ikkagi ka lihtsat umbusku uue ja seninägematu vastu.

See on mõistetav. Inimene ei taha, et tema elu muutuks väga kiiresti. Mingid muutused on justkui head, aga samas me ootame, et kodu oleks õhtul sama koha peal, kus ta hommikul välja minnes oli. Mingi osa Eestist on viimase paarikümne aasta jooksul muutunud meelelt suure kiirusega, ja see on paljudel justkui hinge kinni tõmmanud.

Rail Balticu kõige suurem häda on aga ikkagi selles, et andmeid, mida oleks võinud panna laua peale arutamiseks, polnud ja siis tekkisid vandenõuteooriad, omamoodi ususektid, kobati pimeduses. Riik pani kindlasti metsa sellega, et ei avanud mõistlikku diskussiooni.

See on Eesti riigi tüüpiline häda, et teine pool lausest, kus peaks olema selge ja arusaadav põhjendus, jäetakse ütlemata. Nii me kuulemegi pigem: „Meil on vaja Rail Balticut, sest eee... eee... üksnes loll on selle vastu.“ Kui inimesed on siiralt mures, siis see tähendab, et riik ei ole suutnud oma plaani mõistetavalt selgitada.

Tõsi. Ja mis on väga kummaline: esimene projekt tahtis just kasutada ära vanu trasse, aga siis sündis kabineti-vaikuses otsus, et rajame uue raudteetrassi. Miks selline otsus tehti, ei tea keegi ja see dokument pandi kalevi alla. Nii ongi tekitatud võimalus luua mõttetuid vandenõuteooriaid. Ju siis peab elu olema salapärane, ja kui ta seda pole, teeme ta ise salapäraseks.

Tõenäoliselt ehitatakse see raudtee valmis ja võimalik, et kolmekümne aasta pärast ei jõua me seda otsust ära kiita.

Muidugi, me ei näe keegi tulevikku

Valdur Mikita on sündinud 28. jaanuaril 1970 Viljandimaal Suislepas, kus ühtlasi sai kõrgkooli astumiseks vajalikud algteadmised. 1992. aastal lõpetas Tartu ülikooli bioloogina; 1994. aastal kaitses semiootikaosakonnas magistritöö „Normid ja loov käitumine. Harjutustik tavatu mõtlemise arendamiseks“ ja 2000. aastal doktoritöö „Kreatiivsuskäsitluste võrdlus semiootikas ja psühholoogias“. Töötanud õppejõuna ja varem ka ravimifirmades turunduse valdkonnas. Avaldanud muu hulgas biosemiootilisi, filosoofilisi ja ilukirjanduslikke tekste, mille kohta on Eesti teadusinfosüsteemi ankeedis kokkuvõttena sedastanud: „Klassifitseerimisele raskesti alluv teadus- ja loometegevus“.

Tuntuimad teosed: „Metsik lingvistika: sosinaid kartulikummardajate külast“ (2008); „Lingvistiline mets: tsibihärb-lase paradigma. Teadvuse kiirendi“ (2013); „Lindvistika ehk Metsa see lingvistika“ (2015). 2016. a maist Tartu ülikooli vabade kunstide professor.

ette ja ennustamine on kole tänamatu. Tahaks öelda selge argumendi poolt või vastu, aga ei kisu seda enda seest välja. See kohe ärritab!

Enamiku maailma asjadega on ju praegu nii, et me elame argumentide ja faktide puuduses. Me saame ainult valida, keda või mida me usume. No näiteks, kas usume isa-poega Tarandeid või isa-poega Helmeid.

Siin ongi see paradoks, et vanal ajal inimene teadis vähe, aga sellest, mis ta teadis, sai ta täpselt aru. Meie teame meeletult palju, aga ei saa enam millestki aru. Sa peadki olema usklik: sul ei ole mingit muud võimalust reaalsusega hakkama saada.

Usud või mitte, argumente sul niikui nii ei ole, sest kõik need asjad käivad sul üle mõistuse.

Paljud tõmbavad selle peale juhtme seinast välja, ehitavad enda ümber pisikese Facebooki-mulli ja valivad seal sees ära Ameerika presidendi. Kas see on adekvaatne reaktsioon? Võibolla on. Kas peaks midagi teistmoodi tegema? Vaat mina ei ole seda vastust välja mõelnud.

Praegu kütab kirgi teinegi suur teema: mis mahus möllata metsaga? Sealjuures peaks meil metsa olema veel üsna kõvasti alles. Samalaadi olukorda nagu 19. sajandi teisel poolel – Eesti oli nii üles küntud, et metsade ja rabade alla jäi juba alla veerandi kogu maast ning inimesed rändasid seetõttu välja – ei ole me vist veel saavutanud.

Jah, see on õige. Ma lugesin just läbi Baeri doktoritöö, mille Ülo Torpats on kenasti eesti keelde tõlkinud. See on ilmunud 1814 ja seal Baer nuri-seb, et viina põletamine on tekitanud metsadesse suured augud. Nii et juba 19. sajandi alguses oli näha, et metsa hulk väheneb.

Samas on Eesti ju roheline anomaalia ja üks võimalus on säilitada seda nii võimsana kui vähegi võimalik, sest maailmas niisuguseid riike ju sisuliselt enam pole.

Mida see säilitamine tähendab? Kas laseme metsa jalapealt maha mädaneda?

Mitte seda! Aga näiteks Hiiumaa oleks võinud jääda roheliseks pärliks Läänemeres. Sealt pole üldse mõtet puid maha võtta, kuna erilist majanduslikku kasu ei tule ...

Kuidas ei tule? Talunik võtab metsa maha ja maksab võlad ära.

Jah, võib-olla erametsaomanikud tõesti võiks raiuda, aga Hiiumaal on enamik ju riigimets. Suvel rändasin ringi vana Leluselja metsavahikordoni ümbruses. Pilt on tegelikult kurb.

Ühelt poolt on küsimus selles, mis on Eesti metsasuse puhul mõistlik olukord. Kas 19. sajandi lõpu olukord, mil oli vähe metsa, või 1980ndate lõpu olukord, mil oli palju metsa, või midagi vahepealset?

Teiselt poolt on küsimus selles, milline on metsasus Euroopas, Euraasias või üldse mujal maailmas.

Kui hakkas pihta lärm metsaseaduse üle, siis ma panin tähele: erinevad seisukohad on teineteisest niivõrd kaugel, et inimesed ei jõua mõistlikku dialoogipunkti väljagi. Ka mina ei oska seisukohta võtta

Loodust armastava inimesena tahaks, et oleks võimas maailmaorganisatsioon, mis jagaks nii-öelda rohelist euribori ja ütleks, et riik võib võtta maha nii palju metsa, aga osa pindalast on vaja kuulutada looduskaitsealaks ning selle eest makstakse kompensatsiooni.

Kirjeldatud maailmaorganisatsiooni asemel on meil aga valge pearätiga memmekese südametunnistus, kes seisab harvesteri ette ja ütleb, et minu metsa maha ei võeta. Tegelikult on see Euroopa Liidu tegemata töö.

See on küll hea plaan: kui euroliit piisavalt maksab, oleme suuremeelselt nõus metsa sees mõnusalt edasi elama.

Aga just nimelt! Kuidas me müüme muule maailmale Eestit? Me müüme oma pärismaalasi ja puhast loodust, aga seestpoolt kannatame, sest lendorav sureb välja ja metsad võetakse maha. Kui Euroopa tahab säilitada nii-öelda rohelist anomaaliat, siis peaks olema mingi kompensatsioonimehanism. Selge see, et muidu on riik ebavõrdses olukorras, kui me seisame

„Teha võimalikult vähe lärmi, olla märkamatu ning hajuda ära igava liiva ja tühja välja vahele – see on eestlase kultuurikood,“ sedastab Valdur Mikita

harvesteri ette ja ütlemine, et seda metsa maha ei võta.

Ikkagi, pole ju tark lasta metsal mädaneda.

Seda küll. Metsa tuleb ikka majandada. Minu kirjanikukorter on Vara saeveski kõrval ja ma ütlen ausalt: mind teinekord ärritab, et seal käib kaks-kümmend neli tundi ööpäevas mitmes vahetuses töö, masinad lõrised kogu aeg, suured rekad voorivad majast mööda.

Samas – enamik minu sealse maja inimestest käib saeveskis tööl, ja ma olen nõus kannatama saetööstuse tekitatud ebamugavust, kui see teeb minu ümber korda mingid muud asjad. Et mul on naaber kodus, kütab oma korterit ega joo. Väga mõistlik kompromiss.

Kui vaadata aga puhtalt raiemahustid, siis ... mulle on kuskilt jäänud meelde, et Eesti raiemaht on praegu kümne miljoni tihumeetri kanti ning Eesti metsade aastane juurdekasv nibin-nabin üksteist miljonit tihumeetrit. Uue metsaseaduse raieplaanid lubasid lähiaastail vist raiuda viisteist miljonit tihumeetrit: et võtame seda Eesti metsasust natuke väiksemaks. Vaat sellega ma ei ole nõus.

Me oleme sinuga kunagi juba rääkinud, et eestlane tahab elada keset metsa mere ääres kahe minuti jalutustee kaugusel Stockmannist. Me tahame, et meil oleks kõik mugavused ja hüved kohe ning korraga. Kompromisse ongi keeruline leida: nagu siis, kui pead töötama saeveski kõrval.

On küll, jah. Mina olen endas kompromissi leidnud ja ma usun, et kui me järele mõtleme, siis kompromiss on käeulatuses.

Asko Lõhmuse töörühm väidab, et mitmekesisuse säilitamine on meil juba väga-väga piiri peal ja tegelikult oleks mõistlikum, kui okasmetsa jääks rohkem püsti.

Säästva metsamajanduse kava koosneb neljast komponendist: majanduslik, ökoloogiline, sotsiaalne ja kultuuriline. Viimase kohta ei oska keegi öelda, mis see tegelikult on. Minul on selle kohta väike vandenõuteo-

ria: kuna nii-öelda metsarahvaid enam kuskil pole, siis metsade kultuurilist komponenti ei olegi keegi läbi mõelnud, aga just sellest sõltub Eesti metsanduse tulevik, sest see ärritab tavalist inimest – tädi Maali läheb kohe vihaseks.

Minu hüpotees on see, et looduslikus pühapaigas käimine on aja jooksul konverteeritud kodumetsas käimiseks. Kodumets on olnud mingile põlvkonnale väike looduslik pühapaik, kus justkui käidi seeni ja marju korjamas, aga tegelikult seal ka palvetati ja raviti.

Kui Euroopa tahab säilitada nii-öelda rohelist anomaaliat, siis peaks olema mingi kompensatsioonimehhanism.

Kodumets selles tähenduses, et neid puid ma tunnen, eelistatult võiks need kasvada veel ka minu maa peal.

Kui sa võtad tüüpilise Lõuna-Eesti talu, siis su kodumets võib olla ka sinu maa peal, aga see ei ole tähtis. Välgil mets ei ole minu maa peal, aga ta on minule kodumets.

Paljude kodumetsadega läks pärast maade tagastamist aga nii, et ... Ega talunikul olnud Belaruskokatsi ostmiseks ju kusagilt mujalt raha võtta, müüdigi see mets maha. Linnasugulased ostsid oma osa eest pragnenud armatuuriga Ford Sierra ja lõristasid sellega niikaua, kuni ukсед eest ära kukkusid. Siis viidi auto EMEX-isse ja sinna see Eesti mets läks. Õigemini, kadusid ära ilusad metsavaated talude ümber: lihtsalt selle tõttu, et kõik võtsid korraga metsa maha.

Kui see etapp sai läbi, valmis RMK-l suur metsaväljaveoteede arendamise projekt ja siis võeti jällegi teede ümbert mets maha. Ning nüüd tundub mööda Eestit sõitvatele inimestele, et asi metsaga on täitsa p**ses, kuigi tegelikult ei pruugi olla.

Enhk siis: kaugemal on metsa küll, aga kuna teede äärest on puid odavam langetada, on need sealt ära

veetud ja tekib mulje, et kõik on tühjaks raiatud.

Just! Inimesed näevad, et metsa on meeletult maha võetud, aga nad näevad selle pärast, et inimene ei lähe ju tee pealt väga palju kaugemale. Aga ikkagi on metsavaade kultuuriline komponent ja selle märgatav kadumine ajab inimesed vihaseks. Samas – ega selle vastu ole midagi teha.

Animistliku maailmatunnetuse – et metsa langetades on sult nagu pere-liige ära võetud – juured on sügaval. Oma pere sees põlvest põlve pärandatud ürgvanu seene- ja marjakohti võõrastele ju ei reedeta. See on ainus koht, kus eestlane õpetab oma last valetama. Muidu ollakse ikka tuliasad, aga kui võõras tädi küsib lapselt,

kust too seemed või marjad sai, siis tuleb näidata teise suunda. Vähemalt minu lapsepõlves õpetati meid nii.

Keegi ei lähe välja rääkima oma seenekohta, sest siis sureks justkui terve suguvõsa nälga. Korilase hing karjub, kui see koht maha võetakse.

Tartlased on hea näide nii sellest, kuidas eestlane metsa armastab, kui ka sellest, kuidas ta on igaks juhaks muutuste vastu. Iga uus hoonestuskava leiab kohe hulgaliselt kriitikuid, kuigi metsa ja linna erinevus peakski seisnema selles, et esimeses on rohkem puid, teises jälle rohkem maju.

Siin on üks paradoks: Tartu peaks olema kõige suurema rahvastikutihedusega linn ning sellest võib tuletada, et kusagil peavad olema ka puhkealad. Samas on Tartu esimene häda see, et puudub korralik mets. On küll palju justkui tühje ja metsistunud parke ...

... ja surnuaedu ...

... ja surnuaedu, aga ma ikkagi kades-tan tallinlasi ühe asja pärast: neil on ilusat männimetsa rohkem kui siin.

Pluss Pääsküla raba.

See ka! Aga seda ei saa muidugi Tartule kuidagi süüks panna, et siin ilusat

männimetsa pole. Võib-olla vanajumalale saab ehk etteheite teha.

Mine Elvasse, seal on sul mände kui palju!

Jah, Elvas on. Tartu on justkui kaaperdanud nii Elva männimetsad kui ka Otepää kõrgendikud. Me nimetame Tartu maratoniks võistlust, millel Tartuga suurt seost polegi. Suur vend võib seda endale lubada.

Muide, minu meelest oli ette näha, et Eesti märgi otsimine läheb puusse ...

... sest eestlane on metsarahvas?

Selle pärast eelkõige. Ma olen ise Eesti märki otsinud oma raamatutes ning lõpuks ikkagi käed püsti ajanud ja jõudnud hämara äratundmiseni, et Eesti väärtus on igav liiv ja tühi väli. Eesti väärtus on pigem millegi puudumine. Ei ole siin palmisaari, vulkaane, suuri loodusmälestisi. Kõik on pigem nähtamatu, hajuv, vaikne, pime. Suures maailmas seda pole, sest suur maailm on täis ehitatud.

Kui sa püüad aga igavast liivast ja tühjast väljast teha Eesti märki, siis meie saame sellest ehk aru, aga muule maailmale seda kommunikeerida on suhteliselt mõistusetagune.

Eesti on minu meelest olemise kaitseala. Siin lastakse olla.

Mulle hirmsasti meeldib, kuidas kadunud Andres Ehin jaapanlastele Eestit näitas: „Vaadake, siin ei ole mitte midagi. Vaadake siia poole: siin ka ei ole mitte midagi.“ Vaata ette, vaata taha – ikka midagi ei ole. Ja tõesti – kes tunneb selle üle tõelist ja hullumeelset imestust? Loomulikult jaapanlane!

Need oli vist kah jaapanlased, või olid äkki hiinlased, kellele näidati Rakveret: „Vaat siin on meil uhke väljak ja siin on teater ja siin kaubanduskeskus“. Nood noogutasid muudkui kaasa, kuni lõpuks küsisid murelikult: „Aga kus teil inimesed on?“

Üks tore raamat tuli selle peale meelde: Richard Millet’ „Märkmeid Eestist“, ilmunud Loomingu Raamatukogus kolm aastat tagasi. Autor kirjeldab, kuidas ta tuleb esimest korda Tallinna

Foto: Margus Ansu / Postimees

Valdur Mikita raamatu „Lindvistika ehk Metsa see lingvistika“ esitlus Tasku keskuse Rahva Raamatu kaupluses

lennujaama, inimesi ei näe, vaatab oma peegeldust ukseklaasil ja mõtleb, et siinsed inimesed on vist nähtamatud. Siis ta hakkab hilise bussiga sõitma Tallinnast Tartusse ja näeb, et bussis keegi ei liiguta: „Nad on veel liikumatud ka!“. Täiesti kummituslik! Eesti inimene ei taha ju endale liigutamisega tähelepanu tõmmata. Ta tahab olla nähtamatu. See on olnud aastasadu tema ellujäämisstrateegia.

Eesti inimene ei taha ju endale liigutamisega tähelepanu tõmmata. Ta tahab olla nähtamatu.

Pealegi: mida ma siin ikka tühja vehin, pärast on nahk märg ja kõht tühi.

Just! Teha võimalikult vähe lärmi, olla märkamatu ning hajuda ära igava liiva ja tühja välja vahele – see on eestlase kultuurikood.

Peaasi, et seal tühjal väljal saaks 4G-võrku.

Ma olen ise kah mõelnud, et tõeline eestlane on see, kelle ühes käes on Skype ja teises väike seenenuga. Eestis on olnud kaks suurmeest, kes on osanud meie ugrikoodi ja Euroopa kultuuri põimida kokku millekski

eestlase DNA moodi asjaks. Üks oli Kreutzwald ja teine oli Lennart Meri. Nemad teadsid, kus on eestlaseks olemise tasakaalupunkt. Kui tasakaal läheb paigast ära, hakkabki inimene kaikaga trollibussi peksma. Teine äärmus on jälle ületsiviliseeruda. Praegu on õige tasakaal minu meelest paigast läinud.

Väga head näited. Nii „Kalevipoeg“ kui ka „Hõbevalge“ ütlesid õigel hetkel, et me oleme suur rahvas ja kõik pole hoopiski kadunud. Täpselt nii. Ma lehitsesin hiljuti Lennart Meri presidendina

peetud kõnesid ja see on üle mõistuse, kuidas ta ükskõik kus Ameerikas või Euroopas rääkides alustas looga Kaali kraatrist. Kuna see oli nii mõistusetagune, siis kõik kikitaskid kõrvu, et mida see vanamees nüüd jutustab. Lennart vestis aga kõigepealt Kaali loo ära ja hakkas siis kõnelema Eesti poliitikast, selleks ajaks kõik juba kuulasid huviga.

Äkki peaks Rail Balticu vajalikkust samuti põhjendama sellega, et nüüd saab maailm tulla Kaali kraatrit vaatama?

Ei, tulgu parem jalgrattaga! ■